Turinys

I DALIS. Kunigaikštytė vokietė

1 SKYRIUS. Sofijos vaikystė 13
2 SKYRIUS. Pakviesta į Rusiją 23
3 SKYRIUS. Frydrichas II Didysis ir kelionė į Rusiją 29
4 SKYRIUS. Imperatorė Jelizaveta 37
5 SKYRIUS. Didžiojo kunigaikščio sukūrimas 47
6 SKYRIUS. Pažintis su Jelizaveta ir Petru 55
7 SKYRIUS. Plaučių uždegimas 58
8 SKYRIUS. Perimti laiškai 63
9 SKYRIUS. Atsivertimas ir sužieduotuvės 67
10 SKYRIUS. Piligriminė kelionė į Kijevą ir transvestitų pokyliai 71
11 SKYRIUS. Raupai 77
12 SKYRIUS. Vedybos 84
13 SKYRIUS. Joana vyksta namo 92

II DALIS. Skausminga santuoka

14 SKYRIUS. Žukovos romanas 97
15 SKYRIUS. Akutės 102
16 SKYRIUS. Sergėtoja 107
17 SKYRIUS. „Jis nebuvo karalius“ 112
18 SKYRIUS. Miegamajame 115
19 SKYRIUS. Namas griūva 119
20 SKYRIUS. Vasaros malonumai 122
21 SKYRIUS. Atleidimai dvare 126
22 SKYRIUS. Maskva ir užmiestis 129
23 SKYRIUS. Čioglokovas įsitaiso priešą, o Petras išgyvena sąmokslą 133

24 SKYRIUS. Pirtis prieš Velykas ir vežiko botagas 136
25 SKYRIUS. Austrės ir aktorius 140
26 SKYRIUS. Skaitymas, šokiai ir išdavystė 144

III DALIS. Suvedžiojimas, motinystė ir pasipriešinimas

27 SKYRIUS. Saltykovas 151
28 SKYRIUS. Įpėdinio gimimas 161
29 SKYRIUS. Atsilyginimas 168
30 SKYRIUS. Anglijos ambasadorius 172
31 SKYRIUS. Diplomatinis žemės drebėjimas 176
32 SKYRIUS. Poniatovskis 180
33 SKYRIUS. Pastipusi žiurkė, meilužis, kurio nėra, ir rizikingas pasiūlymas 184
34 SKYRIUS. Jekaterina meta iššūkį Brokdorfui ir iškelia pobūvį 190
35 SKYRIUS. Apraksino atsitraukimas 196
36 SKYRIUS. Jekaterinos duktė 200
37 SKYRIUS. Bestuževo nuopuolis 203
38 SKYRIUS. Lošimas 207
39 SKYRIUS. Susidūrimas 212
40 SKYRIUS. Ketvertas 216

IV DALIS. „Atėjo laikas!“

41 SKYRIUS. Paninas, Orlovas ir Jelizavetos mirtis 223
42 SKYRIUS. Trumpas Petro III valdymas 235
43 SKYRIUS. „Dura!“ 245
44 SKYRIUS. „Mes patys nežinome, ką padarėme“ 258

V DALIS. Rusijos imperatorė

45 SKYRIUS. Karūnavimas 271
46 SKYRIUS. Valdžia ir Bažnyčia 280
47 SKYRIUS. Baudžiava 290
48 SKYRIUS. „Ponia Orlova niekada negalėtų būti Rusijos imperatore“ 300

49 SKYRIUS. Ivano VI mirtis 307
50 SKYRIUS. Jekaterina ir Apšvieta 314
51 SKYRIUS. Nakazas 326
52 SKYRIUS. „Visi laisvieji valdų luomai“ 333
53 SKYRIUS. „Karalius, kurį mes sukūrėme“ 343
54 SKYRIUS. Pirmasis Lenkijos padalijimas ir pirmasis karas su Turkija 351
55 SKYRIUS. Gydytojai, raupai ir maras 362
56 SKYRIUS. „Petro III“ sugrįžimas 370
57 SKYRIUS. Paskutinės „markizo de Pugačiovo“ dienos 379

VI DALIS. Potiomkinas ir favoritizmas

58 SKYRIUS. Vasilčikovas 389
59 SKYRIUS. Jekaterina ir Potiomkinas. Aistra 393
60 SKYRIUS. Potiomkino iškilimas 405
61 SKYRIUS. Jekaterina ir Potiomkinas. Išsiskyrimas 409
62 SKYRIUS. Nauji santykiai 416
63 SKYRIUS. Favoritai 421

VII DALIS. Mano vardas Jekaterina II

64 SKYRIUS. Jekaterina, Pavelas ir Natalija 435
65 SKYRIUS. Pavelas, Marija ir sosto paveldėjimas 443
66 SKYRIUS. Potiomkinas — statytojas ir diplomatas 453
67 SKYRIUS. Kelionė į Krymą ir „Potiomkino kaimai“ 459
68 SKYRIUS. Antrasis karas su Turkija ir Potiomkino mirtis 471
69 SKYRIUS. Menas, architektūra ir varinis raitelis 487
70 SKYRIUS. „Jie savo karalių gali pakarti ant gatvės žibinto!“ 500
71 SKYRIUS. Nesutarimas Rusijoje, galutinis Lenkijos padalijimas 513
72 SKYRIUS. Sutemos 525
73 SKYRIUS. Jekaterinos II mirtis 533

Padėka 538
Rinktinė bibliografija 540
Pastabos 543

44 SKYRIUS

„Mes patys nežinome, ką padarėme“

Jodamas Jekaterinos besiveržiančios kariuomenės priešakyje raitelių būrys, kuriam vadovavo Aleksejus Orlovas, įšuoliavo į Peterhofo parką ir puolė prie bejėgių Holšteino kareivių, siekdamas juos nuginkluoti. Sužinojęs, kad pats Petras išvyko iš Peterhofo pirma į Kronštatą, o paskui į Oranienbaumą, Aleksejus nuskubėjo į antrą dvarą už dešimties kilometrų, siekdamas sučiupti buvusį imperatorių. Oranienbaume jis rado Petrą su Jelizaveta Voroncova. Buvo išvežta apdulkėjusi metų metus nenaudota maža karieta. Aleksejaus Orlovo vadovaujamo raitų gvardiečių konvojaus apsupta nedidukė karieta, kurioje sėdėjo Petras ir Jelizaveta, pajudėjo atgal į Peterhofą.

Tuo pat metu į Peterhofą traukė Jekaterinos pulkai. Vienuoliktą valandą Preobraženskio gvardiečių uniforma apsirengusi Jekaterina įjojo į Peterhofą ant balto žirgo ir nulipo minioje džiaugsmingai sveikinančių vyrų. Apie pirmą valandą dienos į rūmų teritoriją įvažiavo karieta su Petru. Stojo mirtina tyla. Petras buvo perspėtas, kad važiuojant pro vyrų gretas jis nesirodytų jiems ir nesakytų nė žodžio. Išlipęs iš karietos jis iškart paprašė leidimo pasimatyti su Jekaterina. Jam buvo atsakyta. Nežinodamas, kada vėl pasimatys su Voroncova, ir manydamas, kad jųdviejų išsiskyrimas laikinas, jis atsisuko atsisveikinti. Jiedu daugiau niekada nepasimatys. Buvusį imperatorių užvedė laiptais aukštyn į nedidelį rūmų kambarį, kur jis atidavė kalaviją ir Šv. Andriejaus ordiną su mėlynu kaspinu. Iš jo atėmė aukštaaulius ir žalią Preobraženskio gvardijos uniformą. Jis liko stovėti su marškiniais ir kojinėmis – apgailėtina, drebanti figūra. Galiausiai jam padavė seną chalatą ir šliures.

Tą popietę iš Sankt Peterburgo atvyko Nikita Paninas ir Jekaterina jį pasiuntė pasimatyti su jos vyru. Paniną nepaprastai sujaudino buvusio imperatoriaus išvaizda. Po daugelio metų Paninas sakė: „Manau, kad didžiausia nelaimė mano gyvenime buvo tai, kad tądien tokiomis aplinkybėmis buvau priverstas pasimatyti su Petru III.“ Paninas pranešė, kad dabar buvęs imperatorius yra politinis kalinys ir ateityje jo laukia „padorūs ir patogūs kambariai“ Šliselburgo tvirtovėje, kur prieš tris mėnesius Petras buvo aplankęs Ivaną VI. Jam buvo duota suprasti, kad iš Šliselburgo jam galiausiai bus leista sugrįžti į savo Holšteino kunigaikštystę. Kol tvirtovėje ruošė kambarius, Petrui buvo leista pasirinkti laikino įkalinimo vietą. Jis pasirinko Ropšą – atokų, bet malonų vasarnamį ir dvarą už maždaug dvidešimt dviejų kilometrų.

Jekaterina nenorėjo dar labiau pažeminti savo vyro. Ji netgi nepasitikėjo savimi, nežinodama, ką pamatys – berniuką, kuris buvo jos draugas prieš aštuoniolika metų, kai ji pirmą kartą atvyko į Rusiją, ar girtą smurtautoją, per sausakimšą salę rėkiantį „Dura!“ ir grasinantį jai kalėjimu. Jai rūpėjo nepaleisti iš rankų to, ką po daugybės metų laukimo ji galų gale pasiekė. Petrą reikėjo nukenksminti. Jo negalima buvo išsiųsti į gimtąjį Kylį, nors jis ir buvo Holšteino kunigaikštis. Holšteine jis visą laiką būtų masalas, kuriuo kaip sambūrio įrankiu norėtų pasinaudoti visi, kurie yra prieš ją. Šalia būtų Prūsijos karalius; kodėl Frydrichui nepasinaudojus Petru kaip įkaitu, kurį būtų galima vėl paversti karaliumi? Ji nusprendė, kad Petras, kaip ir Ivanas VI, turės būti įkalintas Rusijoje.

Netgi užmiestyje Ropšoje Petras būtų potenciali grėsmė. Siekdama užsitikrinti, kad jis būtų gerai saugomas, vyriausiuoju prižiūrėtoju ji paskyrė griežtą, stačiokišką kareivį Aleksejų Orlovą, kuris ir taip jau daug padarė, kad perversmas praeitų sėkmingai. Kartu su Orlovu įsakymai padaryti Petro gyvenimą „kiek galima malonesnį ir parūpinti jam, ko jis pageidautų“, buvo duoti ir trims kitiems karininkams bei šimto kareivių padaliniui. To vakaro šeštą valandą didelėje šešių arklių traukiamoje karietoje su užtrauktomis užuolaidomis Petras išvyko į Ropšą apsuptas raitųjų gvardiečių palydos. Karietoje kartu su buvusiu imperatoriumi buvo ir Aleksejus Orlovas, leitenantas kunigaikštis Bariatinskis, kapitonas Pasekas ir dar vienas karininkas.

Nikita Paninas, Aleksejus ir Grigorijus Orlovai, taip pat Kirilas Razumovskis – visi atliko reikšmingus vaidmenis perversme, per kurį Jekaterina atėjo į valdžią. O kunigaikštienės Daškovos ir nereikėjo. Ji atjojo į Peterhofą šalia imperatorės ir kelias valandas pagulėjo šalia jos siauroje lovoje, bet jokio vaidmens priimant lemtingus sprendimus ar veiksmus neatliko. Apie Orlovus ji žinojo, tačiau nieko nežinojo apie konkretų Grigorijaus vaidmenį ir jo padėtį. Staiga tai pasikeitė. Petrą išvežus į Ropšą, ir nutik man taip, kad Daškova įėjo į asmeninius imperatorės apartamentus Peterhofo

rūmuose. Pamačiusi, kad leitenantas Orlovas visu ūgiu išsitiesęs ant sofos ilsindamas koją, kuri buvo sužeista grumtynėse su keliais Petro holšteiniečiais, ji nustebo. Prieš Orlovą gulėjo šūsnis užantspauduotų oficialių dokumentų, kuriuos jis atplėšęs skaitė. Visiškai nieko nežinodama apie imperatorės santykius su Grigorijumi, kurį kunigaikštienė laikė daug žemesniu už imperatorę ir savo socialine padėtimi, ir protu, Jekaterina Daškova įsiuto, matydama kareivį, kuris aiškiai nesivaržydamas skaitė valstybinius dokumentus.

– Kokią teisę turite skaityti dokumentus, kurie visiškai ne jūsų reikalas? – paklausė ji. – Niekas neturi teisės jų skaityti, kaip tik imperatorė ir tie, kuriuos ji specialiai paskiria.

– Būtent, – atsakė šypsodamasis Orlovas. – Imperatorė paprašė juos atplėšti.

– Aš tuo abejoju, – atsakė Daškova. – Dokumentai gali palaukti, kol Jos Didenybė paskirs tinkamą žmogų juos perskaityti. Nei jūs, nei aš nesame tiek patyrę tokiuose reikaluose, – pridūrė ji ir išėjo iš kambario.

Sugrįžusi vėliau ji rado Orlovą vis dar gulintį ant sofos, bet šįkart šalia jo sėdėjo atsipalaidavusi ir patenkinta imperatorė. Prie sofos buvo patrauktas trijų asmenų vakarienei padengtas stalas. Jekaterina pasisveikino su Daškova ir pakvietė prisijungti prie jų. Valgant kunigaikštienė pastebėjo, kaip pagarbiai imperatorė elgiasi su jaunu karininku, linksėdama ir kvatodama iš visko, ką jis pasakydavo, visiškai nesistengdama nuslėpti simpatijos jam. Būtent tą akimirką, vėliau rašė Daškova, „su neapsakomu skausmu ir pažeminimu supratau, kad tarp jų – romanas“.

Ilga diena dar nesibaigė. Jekaterina buvo visai be jėgų, bet karininkai ir gvardiečiai norėjo grįžti į Sankt Peterburgą ir švęsti, o ji norėjo jiems įtikti. Todėl pergalingoji imperatorė išvyko iš Peterhofo, kad tą pačią naktį sugrįžtų į Sankt Peterburgą. Ji trumpam sustojo kelioms valandoms numigti ir birželio 30 dieną, sekmadienio rytą, vis dar su uniforma ir jodama ant balto žirgo ji pergalingai įžygiavo į sostinę. Gatvėse buvo pilna džiūgaujančių žmonių, gaudė cerkvių varpai, tratėjo būgnai. Ji dalyvavo pamaldose, iškilmingai sugiedojo padėką Dievui „Te Deum laudamus“ ir nuėjo miegoti. Miegojo iki vidurnakčio, kai tarp Izmailovsko gvardiečių, kurių dauguma buvo apsvaigę nuo nemažo kiekio išgerto alkoholio, pasklido gandas, kad ateina prūsai. Išsigandę, kad imperatorė pagrobta ar nužudyta, jie paliko kareivines, nužygiavo į rūmus ir pareikalavo pamatyti imperatorę. Ji atsikėlė, apsivilko uniformą ir išėjo jų nuraminti, kad viskas gerai, – ji saugi, jie saugūs, imperija saugi. Paskui atsigulė ir išmiegojo dar aštuonias valandas.

Tos dienos aštuntą vakaro Petras atvažiavo į Ropšą. Petro I valdymo metu pastatytą akmeninį namą supo parkas su ežeru, kuriame mėgo žvejoti imperatorė Jelizaveta. Ji padovanojo jį Petrui – savo sūnėnui. Už suimtąjį atsakingas Aleksejus Orlovas įkurdino jį mažame pirmo aukšto kambaryje, kuriame tilpo tik lova. Užuolaidos visada buvo aklinai užtrauktos, kad aplink pastatą sustatyti kareiviai nepamatytų, kas yra viduje. Netgi pusiaudienį kambaryje tvyrojo prieblanda. Ginkluoti sargybiniai ėjo sargybą prie durų. Viduje uždarytam Petrui neleido pasivaikščioti parke ar pakvėpuoti grynu oru lauko terasoje, tačiau jam buvo leista rašyti Jekaterinai. Per kitas dienas jis jai parašė tris laiškus. Pirmasis:

> Meldžiu Jūsų Didenybės pasitikėti manimi ir susimylėjus įsakyti atšaukti sargybinius iš antro kambario, nes tas, kurį esu užėmęs, toks mažas, kad vos galiu pajudėti. Kaip Jūsų Didenybė žino, aš visada vaikštinėju kambaryje, o jei to nedarau, man tinsta kojos. Taip pat meldžiu jūsų įsakyti, kad tame pačiame kambaryje su manimi nebūtų jokio karininko, nes turiu nusilengvinti, o jų akivaizdoje šito padaryti negaliu. Galiausiai meldžiu Jūsų Didenybės nesielgti su manimi kaip su nusikaltėliu, nes niekada nebuvau įžeidęs Jūsų Didenybės. Pavedu save Jūsų Didenybės kilniadvasiškumui ir meldžiu Vokietijoje vėl susitikti su asmeniu vardu [Jelizaveta Voroncova]. Dievas atlygins Jūsų Didenybei.
>
> Jūsų labai nuolankus, ištikimas tarnas
> Petras
>
> Jūsų Didenybė gali nusiraminti, kad aš nieko bloga apie Jūsų Didenybės asmenį ir valdymą negalvosiu ir nieko nedarysiu.

Antras laiškas:

> Jūsų Didenybe,
> Jei nenorite sunaikinti jau ir taip apgailėtino žmogaus, pasigailėkite manęs ir atsiųskite man mano vienintelę paguodą – Jelizavetą Romanovą [Voroncovą]. Tai būtų pats geraširdiškiausias jūsų valdymo poelgis. Be to, jei Jūsų Didenybė dovanotų man teisę pasimatyti su Jumis bent akimirk1, išsipildytų mano didžiausi troškimai.
>
> Jūsų nuolankus tarnas
> Petras

Trečias laiškas:

Jūsų Didenybe,
Aš ir vėl Jūsų meldžiu, nes visame kame vykdžiau jūsų pageidavimus, leisti man išvykti į Vokietiją su žmonėmis, kuriems aš jau prašiau Jūsų Didenybės duoti leidimą. Viliuosi, Jūsų kilniadvasiškumas neleis mano prašymui nueiti niekais.

Jūsų nuolankus tarnas
Petras

Jekaterina į laiškus neatsakė.

Birželio 30-oji, sekmadienis, buvo pirma Petro įkalinimo diena. Kitą rytą jis pasiskundė, kad naktį blogai miegojo ir niekada negalės dorai išsimiegoti, kol nemiegos savo lovoje iš Oranienbaumo. Jekaterina nedelsdama įsakė vežimu atvežti jo didelę lovą su balto atlaso baldakimu. Paskui jis paprašė, kad jam atsiųstų jo smuiką, pudelį, jo gydytoją vokietį ir jo juodaodį tarną. Imperatorė įsakė, kad visi šie prašymai būtų patenkinti. Iš tikrųjų atvyko tik gydytojas. Kai tik kalinys paprašydavo leidimo pakvėpuoti lauke, Aleksejus atidarydavo duris, parodydavo į kelią užtvėrusį ginkluotą sargybinį ir gūžtelėdavo pečiais.

Jekaterina su patarėjais vis dar nežinojo, ką daryti su buvusiu imperatoriumi. Planas įkalinti Petrą Šliselburge dabar atrodė netinkamas. Šliselburgas buvo vos penkiasdešimt kilometrų nuo sostinės ir Petras būtų antras šiame bastione įkalintas nuo sosto nušalintas imperatorius. Išsiuntimas į Holšteiną buvo atmestas. Bet jei ne į Šliselburgą ar Holšteiną, tai kur jį siųsti?

Nėra įrodymų, kad Jekaterina išvis nusprendė, jog Petro mirtis buvo reikalinga jos pačios politiniam, o gal ir fiziniam išlikimui. Ji tikrai susitarė su savo patarėjais, kad jis turi būti „nukenksmintas". Jekaterina buvo pasiryžusi nerizikuoti ir jos draugai žinojo apie tokį jos nusistatymą. Kita vertus, ji buvo labai apdairi, kad užsimintų apie nenatūralios mirties pageidavimą. Tačiau gali būti, kad Orlovai jau buvo atspėję jos slaptas mintis ir įsikalbėję, kad kol jų šeimininkė nieko nežino apie jų planus, jie gali saugiai išgelbėti ją nuo šio pavojaus. Aišku, patys Orlovai turėjo svarią dingstį nutraukti Petro gyvenimą. Grigorijus Orlovas tikėjosi vesti savo šeimininkę ir imperatorę, o kelyje stovėjo Petras. Net nuverstas nuo sosto ir įkalintas Petras Dievo akyse vis tiek buvo teisėtas Jekaterinos vyras; tik mirtis galėjo nutraukti santuokinius ryšius, kurie buvo Stačiatikių Bažnyčios palaiminti. Jei buvęs imperatorius mirtų, religinės kliūties

Jekaterinos ir Grigorijaus santuokai nebūtų. Imperatorė Jelizaveta buvo ištekėjusi už Aleksejaus Razumovskio – ukrainiečių valstiečio; jis, Grigorijus, gvardijos karininkas, buvo aukštesnės socialinės padėties ir rango.

Ropšoje psichologinė įtampa ir nežinomybės baimė pakirto Petro sveikatą. Jis tai gulėdavo ant lovos sugniuždytas, tai atsikeldavo pasivaikščioti po kambarėlį. Trečią nelaisvės dieną, trečiadienį, jis pradėjo smarkiai viduriuoti. Trečiadienio vakarą jam taip smarkiai ėmė skaudėti galvą, kad iš Sankt Peterburgo buvo atvežtas jo gydytojas, holšteinietis Ludersas. Ketvirtadienio rytą atrodė, kad buvusiam imperatoriui negerėja, tad buvo iškviestas antras gydytojas. Vėliau abu gydytojai pareiškė, kad jų pacientas taisosi, ir nenorėdami būti su juo įkalinti sugrįžo į sostinę. Penktadienį viskas buvo ramu. Ankstyvą šeštadienio rytą, septintą Petro dieną Ropšoje, kol kalinys dar miegojo, jo tarną prancūzą Bresoną, kuriam buvo leista pasivaikščioti parke, staiga sučiupo, užkimšo burną, įmetė į uždarą karietą ir išvežė. Petrui nesakė, todėl jis nežinojo. Antrą valandą Petrą pakvietė papietauti su Aleksejumi Orlovu, leitenantu Bariatinskiu ir kitais jo apsaugos karininkais.

Vienintelis liudininkas, kuris galėjo papasakoti apie tolesnius įvykius, pats prisipažino pačiai imperatorei. Šeštadienį šeštą vakaro iš Ropšos šuoliuojantis raitelis atvyko į Sankt Peterburgą ir įteikė Jekaterinai raštelį nuo Aleksejaus Orlovo. Ant purvinos pilko popieriaus skiautės buvo parašyta rusiškai. Raštelis buvo prikeverzotas, beveik neįskaitomas; pranešimas buvo visiškai padrikas. Atrodė, kad laišką parašė girtut girtutėlis ar iš siaubo paklaikęs žmogus. Arba ir viena, ir kita.

> *Matuška*, gailestingiausioji *Gosudarinia*, valdove, kaip man paaiškinti ir papasakoti, kas įvyko? Niekada nepatikėsite savo ištikimu tarnu, tačiau, *Matuška*, Dievo akivaizdoje sakau tiesą. Aš pasirengęs mirti, bet pats nežinau, kaip tai nutiko. Mes pražūsime, jei mūsų nepasigailėsi. *Matuška*, jo nebėra. Tačiau niekas šito nenorėjo. Kaip kuris nors iš mūsų drįstų pakelti ranką prieš *Gosudarių* – valdovą? Bet, *Gosudarinia*, taip nutiko. Per pietus prie stalo jis susiginčijo ir susimušė su kunigaikščiu Bariatinskiu. Mums dar jų neperskyrus, jis mirė. Mes patys nežinome, ką padarėme. Tačiau visi vienodai nusikaltome ir nusipelnėme mirties. Pasigailėkite manęs vien dėl mano brolio [Grigorijaus]. Išpažinau savo kaltę ir daugiau nieko negaliu pasakyti. Pasigailėkite mūsų arba greičiau padarykite mums galą. Saulė nebemiela ir gyvenimas neteko prasmės. Mes supykdėme jus ir amžiams pražudėme savo sielas.

Kas nutiko? Niekada nesužinosime mirties aplinkybių ir priežasties, taip pat dalyvavusiųjų atsakomybės laipsnio ir ketinimų, bet turbūt galime sudėti kartu tai, kas žinoma arba ką galima įsivaizduoti.

Liepos 6 dieną, šeštadienį, Aleksejus Orlovas, kunigaikštis Fiodoras Bariatinskis ir kiti pakvietė kalinį su jais papietauti. Gali būti, kad savaitę jie galvojo, kiek laiko turės čia sėdėti atskirti nuo patenkintų savo bendražygių, kai tie švenčia Sankt Peterburge, o jie turi saugoti šitą apgailėtiną, paniekos vertą žmogų. Per pietus visi smarkiai prisigėrė. Tada suplanuotai, o gal ginčas tapo nevaldomas, jie puolė ant Petro ir pamėgino jį uždusinti po čiužiniu. Jis grūmėsi ir ištrūko. Jie surišo jam rankas, apvyniojo kaklą šaliku ir pasmaugė.

Kokia buvo Petro mirtis – netyčinė, girtų muštynių po pietų, kurios tapo nebevaldomos, padarinys, ar tyčinė, iš anksto apgalvota žmogžudystė, niekada nesužinosime. Orlovo prikeverzoto pusiau rišlaus laiško paklaikęs tonas, tariamai išduodantis baimę, taip pat siaubą ir sąžinės graužatį, suponuoja, kad jis neplanavo taip toli nueiti. Tąnakt susivėlęs, permirkęs prakaitu ir dulkinas jis atvyko į sostinę. „Iš veido, – sakė jį matęs žmogus, – jis atrodė taip, kad buvo baisu žiūrėti." Orlovo maldavimai Jekaterinos pasigailėti – „mes patys nežinome, ką padarėme" ir „atleiskite mums arba greičiau padarykite mums galą" – suponuoja, kad pripažindamas, jog buvo tada, kai Petras mirė, jis šito neplanavo.

Ir vienu, ir kitu atveju – mirtis buvo netyčinė ar iš anksto karininkų suplanuota, – atrodo, kad pati Jekaterina nekalta. Tačiau ji nebuvo jau tokia nekalta. Ji atidavė savo vyrą į Aleksejaus Orlovo rankas žinodama, kad Aleksejus – smurtinės mirties nesibodintis kareivis, kuris nekenčia Petro. Vis dėlto Orlovo laiškas sukrėtė Jekateriną. Dėl padrikos laiško kalbos ir nevilties kupinų maldavimų sunku patikėti, kad Jekaterina prieš tai žinojo apie kokį nors ketinimą nužudyti ir tam buvo davusi sutikimą. Nebuvo Aleksejus Orlovas ir koks nors išpruseęs, dviveidis rašytojas, sugebėjęs prasimanyti tokią beprotišką ir nelaimingą istoriją. Kunigaikštienės Daškovos galva, Orlovo laiškas atleidžia Jekateriną nuo visų įtarimų dėl bendradarbiavimo. Kai kitą dieną Daškova aplankė savo draugę, Jekaterina pasitiko ją tokiais žodžiais: „Negaliu apsakyti savo pasibaisėjimo šia mirtimi. Šis smūgis parbloškė mane ant žemės!" Vis dar savo vaidmenį įvykiuose laikydama lygiu imperatorės vaidmeniui, kunigaikštienė nesusilaikė ir pliurptelėjo: „Ponia, pernelyg ankstyva mirtis jūsų ir mano šlovei."

Kad ir kas ten nutiko, Jekaterinai reikėjo galvoti apie padarinius. Jos vyras, buvęs imperatorius, mirė jos draugų ir šalininkų prižiūrimas. Ar ji suims Aleksejų Orlovą ir kitus karininkus Ropšoje? Jei taip padarytų, kaip reaguotų Grigorijus – trijų mėnesių

vaiko tėvas? Kaip reaguotų gvardija? Kaip reaguotų Senatas, Sankt Peterburgas ir Rusijos liaudis? Ji nusprendė, galbūt Panino patarta, šią mirtį laikyti didžiule medikų nelaime. Plačiai buvo žinoma, kad jos vyrą saugantys karininkai jo nekentė, ir šiam klausimui išspręsti ji įsakė atlikti skrodimą. Ji pasirūpino, kad skrodimą atliktų patikimi gydytojai, ir Orlovas būtų išteisintas. Gydytojai prapjovė kūną ir, kaip jiems buvo liepta, ieškojo tik nunuodijimo požymių. Jie pranešė, kad nunuodijimo požymių nėra, ir paskelbė, jog Petras mirė natūralia mirtimi, turbūt nuo hemoroidinio priepuolio – „kolikų“, kurios paveikė jo smegenis ir sukėlė apopleksijos priepuolį. Jekaterina paskelbė su Panino pagalba sukurtą pranešimą:

> Mūsų didžiuliam liūdesiui ir sielvartui septintą mūsų valdymo dieną gavome pranešimą, kad Dievo valia buvusio imperatoriaus Petro III gyvenimą nutraukė stiprus hemoroidinių kolikų priepuolis. Jo palaikus įsakyta nugabenti į Aleksandro Nevskio vienuolyną. Prašome visų ištikimų pavaldinių neapmaudaujant atsisveikinti su jo žemiškaisiais palaikais ir melstis už jo sielos išgelbėjimą.

Paninas taip pat patarė pašarvoti kūną kiek galima įprastesniu būdu; jo manymu, išmintingiau pašarvoti mirusį Petrą, užuot kėlus pavojų puoselėti mintį, jog jis gyvas, kur nors paslėptas ir gali vėl pasirodyti. Sankt Peterburgo Aleksandro Nevskio vienuolyne gulintis buvusio imperatoriaus kūnas buvo įspraustas į mėlyną Holšteino kavalerijos karininko uniformą – drabužį, kurį taip mėgo vilkėti gyvas būdamas Petras, bet kuris šiuo atveju buvo numatytas tam, kad atkreiptų dėmesį į jo užsienietišką kilmę ir teiktas pirmenybes. Ant krūtinės nebuvo nei medalių, nei kaspinų. Kaktą dengė per didelė trikampė skrybėlė, bet buvo matyti, kad neuždengta veido dalis pajuodusi ir ištinusi. Kaklas iki pat smakro buvo apvyniotas ilga plačia kaklaskare, nes ant gerklės, jei velionis buvo pasmaugtas, turėjo likti žymės ir pakitusi spalva. Jo rankos, kurios pagal stačiatikių paprotį turėjo būti apnuogintos ir laikyti kryžių, buvo įkištos į sunkias odines raitelio pirštines.

Kūnas buvo paguldytas į karstą su žvakėmis kojūgalyje ir galvūgalyje. Atsisveikinantieji, eile sparčiai judėdami pro kareivius, nematė Jekaterinos nei klūpančios, nei besimeldžiančios prie vyro, kaip kad ji darė mirus imperatorei Jelizavetai. Jos nebuvimas buvo aiškinamas tuo, kad Senatas paprašė jos nedalyvauti, „idant Jos Imperatoriškoji Didenybė iš meilės tėvynei Rusijai patausotų savo sveikatą“. Petro palaidojimo vieta taip pat buvo neįprasta. Nors buvo Petro I vaikaitis, miręs Petras III nebuvo karūnuotas, todėl negalėjo atgulti tvirtovės sobore kartu su pašventintųjų carų ir imperatorių

palaikais. Liepos 23 dieną Petro palaikai buvo paguldyti šalia regentės Anos Leopoldovnos, nuversto ir įkalinto Ivano VI motinos, kūno Nevskio vienuolyne. Čia Petras turėjo gulėti trisdešimt trejus savo žmonos valdymo metus.

Kaip Jekaterina aiškino šią įvykių seką, perteikiama jos laiške Stanislovui Poniatovskiui, parašytame praėjus dviem savaitėms po vyro mirties:

> Petras III buvo netekęs ir tų varžtelių, kuriuos turėjo. Jis norėjo pakeisti tikėjimą, išformuoti gvardiją, vesti Jelizavetą Voroncovą, o mane uždaryti. Tądien, kai jis šventė taiką su Prūsija, viešai įžeidęs mane per pietus, jis tą patį vakarą įsakė mane suimti. Įsakymas buvo atšauktas, bet nuo to karto aš įsiklausiau į pasiūlymus [kad ji užimtų sostą vietoj Petro], kuriuos girdėdavau po imperatorės Jelizavetos mirties. Mes galėjome pasitikėti ne vienu gvardijos kapitonu. Paslaptis buvo brolių Orlovų rankose. Jie – nepaprastai ryžtinga šeima ir labai mylimi paprastų kareivių. Aš jiems didžiai skolinga.
>
> Nuverstą imperatorių nusiunčiau į atokią ir labai simpatišką vietą, vadinamą Ropša, kur jį prižiūrėjo Aleksejus Orlovas su keturiais kitais karininkais ir rinktiniu geraširdžių vyrukų padaliniu, kol Šliselburge jam ruošė padorius ir patogius kambarius. Tačiau Dievas patvarkė kitaip. Baimė sukėlė viduriavimą, kuris truko tris dienas ir baigėsi ketvirtą dieną, kai jis nežmoniškai prisigėrė. <...> Jį suėmusios hemoroidinės kolikos paveikė jo smegenis. Dvi dienas jis kliedėjo ir nepaprastai išseko. Nepaisant visos jam suteiktos gydytojų pagalbos, kokią tik jie galėjo suteikti, jis mirė reikalaudamas liuteronų kunigo. Bijojau, kad kareiviai galėjo jį nunuodyti, todėl pavedžiau padaryti skrodimą, bet nerasta nė menkiausio nuodų pėdsako. Skrandis buvo visai sveikas, bet apatinės vidurių dalies uždegimas buvo labai stiprus ir jį nusinešė apopleksijos priepuolis. Jo širdis buvo nepaprastai maža ir labai susidėvėjusi.
>
> Taigi, pagaliau Dievas viską įvykdė pagal savo sumanymą. Visas reikalas – veikiau stebuklas, nei iš anksto sukurptas planas, nes jei viršum viso šito nebūtų buvę Dievo rankos, niekaip nebūtų sutapę tiek daug laimę atnešusių aplinkybių. Pagrindinis visos šios istorijos veiksnys buvo neapykanta užsieniečiams, o Petras III buvo laikomas užsieniečiu.

Europoje daugelis manė, kad kalta Jekaterina. Visame žemyne žurnalai ir laikraščiai rašė apie Ivano Rūsčiojo sugrįžimą. Daugelis ciniškai vertino oficialiai pateiktą paaiškinimą, kad imperatorius mirė nuo „kolikų". „Visiems žinoma kolikų prigimtis", – pašmaikštavo Prūsijos karalius Frydrichas II Didysis. „Kai baisus girtuoklis miršta nuo

kolikų, tai mums pamoka būti blaiviems“, – neva visiškai rimtai rašė Volteras. Kaip ten bebūtų, Frydrichas manė, kad Jekaterina nekalta. Savo memuaruose jis rašė:

> Imperatorė suvis nežinojo apie šį nusikaltimą, o sužinojusi neapsimestinai įtūžo ir nusiminė. Ji teisingai numatė pasmerkimą, kurio dabar ji ir sulaukė. Nepatyrusi jauna moteris, su kuria tuoj išsiskirs ir uždarys vienuolyne, patikėjo savo reikalą broliams Orlovams. Ir netgi tada ji nieko nežinojo apie ketinimą nužudyti imperatorių. Ji pati būtų laikiusi Petrą gyvą iš dalies todėl, jog manė, kad kai tik bus karūnuota, viskas bus gerai ir toks bailus priešas kaip jos vyras pavojaus nebekels. Ryžtingesni ir įžvalgesni Orlovai, numatę, kad buvęs imperatorius gali virsti sambūrio prieš juos įrankiu, buvo ne iš molio drėbti ir pašalino jį iš kelio. Jekaterina rinko jų nusikaltimo vaisius, o kad užsitikrintų jų paramą, buvo priversta ne tik pasigailėti to nusikaltimo sumanytojų, bet net ir prie savęs juos laikyti.

Kad ir kiek Jekaterina galėjo apsimetinėti, kad užsienio nuomonė ir apkalbos jai nerūpi, ji niekada ramiai nežiūrėjo į Europos reakciją dėl jos vyro mirties. Praėjus ne vieniems metams, per pokalbį su Prancūzijos Apšvietos figūra ir enciklopedistu Deni Didro, savo svečiu Sankt Peterburge, ji paklausė: „Ką Paryžiuje kalba apie mano vyro mirtį?“ Didro labai sutriko ir negalėjo atsakyti. Kad jis taip nesivaržytų, Jekaterina nukreipė pokalbį kita linkme.

Galimos Jekaterinos sąsajos su jos vyro mirtimi domino ir kitą suinteresuotąją šalį, kuri po daugelio metų perskaičiusi Aleksejaus Orlovo laišką reabilitavo imperatorę dėl Petro III mirties. Gavusi Orlovo laišką ir jį perskaičiusi, Jekaterina užrakino jį stalčiuje. Visą likusį gyvenimą ji slėpė šį laišką. Jai mirus, jos sūnui imperatoriui Pavelui buvo pasakyta, kad laiškas rastas, ir nustatyta, jog tai Aleksejaus Orlovo rašysena. Pavelas perskaitė laišką. Jis jį įtikino, kad mama buvo nekalta.

Nė vienas iš dalyvių nebuvo nubaustas. Iškėlusi jiems bylą, ji būtų galėjusi įrodyti ar bent autoritetingai patvirtinti savo nekaltumą, bet kažin ar Jekaterina būtų juos nubaudusi. Juk būtent Aleksejui Orlovui ir jo broliams ji buvo dėkinga už sostą. Juk tai Aleksejus brėkštant atvažiavo į „Mon Plaisir“ jos pažadinti ir nuvežti į Sankt Peterburgą. Juk tai dėl jos jis su broliu rizikavo gyvybe; mainais ji buvo priversta juos ginti. Todėl ji paskelbė, kad Petras mirė dėl natūralių priežasčių. Vieni Rusijoje ja tikėjo, kiti ne, daugeliui buvo vis vien.

Tai buvo mirtis, kurios ji neplanavo, bet ji atitiko jos tikslą. Ji buvo laisva nuo vyro, bet ant jos pečių krito kita našta: įtarimo šešėlis visą likusį gyvenimą temdė jos asmenybę ir Rusiją. Tai buvo ne pirmas ir ne paskutinis kartas istorijoje, kad toks

prieštaringas palaiminimas būtų ištikęs tautos valdovą. Anglijos karalius Henrikas II paskyrė savo buvusį draugą ir protežė Tomą Beketą (Thomas à Becket) Kenterberio arkivyskupu. Vėliau, kai Beketas stojo prieš karalių ir prieštarao jam daugeliu klausimų dėl Bažnyčios, Henrikas pasijuto išduotas. „Nejau nė vienas neišvaduos manęs nuo šio įkyraus kunigo?“ – kartą neapsikentęs pratrūko jis. Netrukus keturi jo šeimynykščiai riteriai spūstelėję pentinais žirgus nuskriejo į Kenterberį ir katedroje prie altoriaus arkivyskupą nužudė. Atgailaudamas dėl šio nusikaltimo, kurio nebuvo sumanęs, Henrikas basomis nuėjo ne vieną kilometrą dulkinais keliais į katedrą, kur atsiklaupęs prie altoriaus prašė atleidimo. Jekaterina, kuri soste buvo ne tokia saugi, negalėjo sau leisti panašaus gesto.

Mergaitės iš Štetino, kuri norėjo būti karaliene, svajonė ir didžiosios kunigaikštienės, kuri žinojo, kad yra geriau sukirpta valdyti nei jos vyras, ambicija buvo įgyvendinta. Jekaterinai buvo trisdešimt treji. Priešaky laukė kita jos gyvenimo pusė.